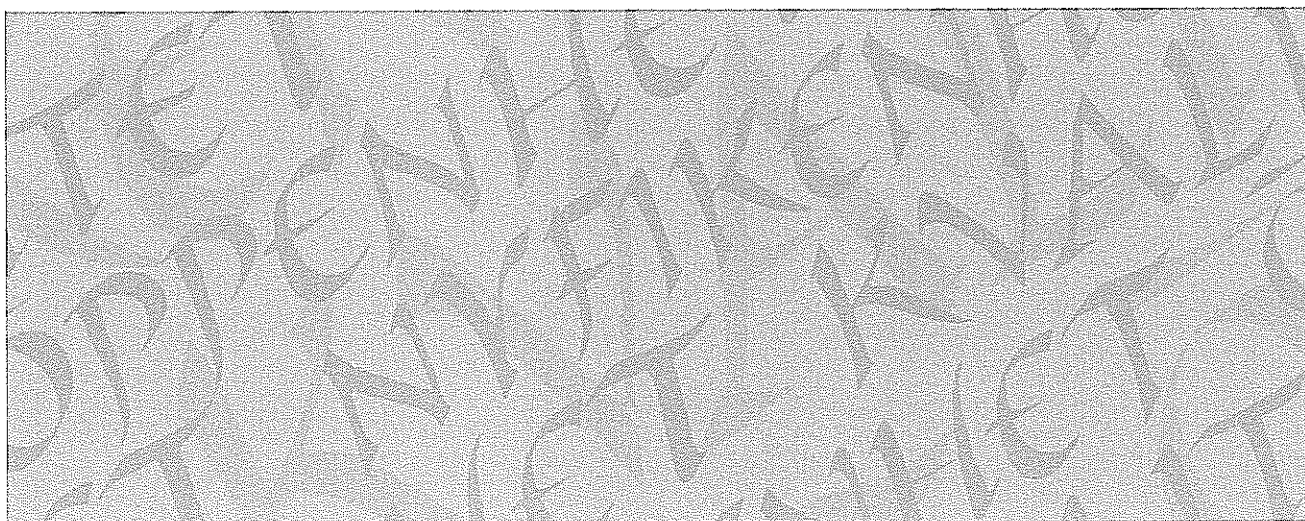

Vetenskapsrådet

Samhällen och kulturer i förändring

Underlag till Vetenskapsrådets forskningsstrategi

Samhällen och kulturer i förändring

Underlag till forskningspropositionen 2009-2012 från Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap

För många människor ter sig det moderna samhället invecklat och svåröverskådligt; byråkrati, överstatlighet, mångkulturalism och globalisering bidrar till dessa känslor av vanmakt. Politiker, akademiker och övriga medborgare har därför ett gemensamt intresse av att förstå det nutida samhällets komplexitet, så att vi kan forma det på ett sätt vi finner önskvärt. Det finns således ett ständigt pockande behov av kunskap om samhällen och kulturer såsom varande *komplexa system*. Humanistisk och samhällsvetenskaplig grundforskning tillhandahåller just sådan kunskap. Den är av avgörande betydelse för samhället, och den bidrar till förståelsen av livsviktiga frågor som hur vi skapar välfärd, integration, rättvisa, fred, säkerhet och utveckling.

Samtidigt är humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning av vital betydelse för andra vetenskapsområden, eftersom den bidrar till en helhetsförståelse av det samhälle i vilket tekniska, naturvetenskapliga och medicinska forskningsresultat skall användas. Forskning om medicin, hälsa, teknik, klimat och bistånd måste kopplas samman med forskning om hur kunskap och normer sprids och fungerar i samhället, och om hur sociala förändringsprocesser går till. Det är ingen mening med mediciner som människor inte förstår att de bör inta. I den meningen utgör HS-forskningen en *infrastruktur* som samhället inte kan undvara. En satsning på forskning inom andra områden bör därför matchas med satsningar på HS-området. Annars är risken stor för att det uppstår en fatal obalans i kunskapsproduktionen.

HS-forskningen har alltså en *dubbel roll*: den fördjupar kunskapen om samhällen och kulturer, och den överbryggar och syntetiserar kunskap från olika vetenskapsområden. I dag är HS-området dock starkt eftersatt. Det behövs en massiv satsning på ett ökat antal forskningsprojekt, på högre fakultetsanslag, men också på infrastruktur i form av databaser och ökad internationalisering, för att förhindra att den höga kvalitet, som kännetecknar stora delar av området, undergrävs.

Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap vill starkt understryka betydelsen av en ökad satsning på forskning som ökar vår kunskap om *samhällen och kulturer i förändring*. Mer konkret handlar detta om sociala processer både inom och mellan olika samhällen, dvs. såväl om sociala rörelser, demokratiutveckling, brotts- och straffutveckling som om den dynamik som uppstår och uppstått i möten mellan samhällen, religioner och kulturer. Det handlar om språket, människans kanske främsta redskap, och om olika former av kommunikation. Det handlar slutligen om etiska och filosofiska problem, både sådana som uppstår i en globaliserad och teknifierad värld och sådana som människor alltid brottats med.

1. Ett långsiktigt perspektiv på forsknings- och utbildningspolitiken

Det behövs en långsiktig och bred kunskapsuppbyggnad inom humaniora och samhällsvetenskap för att det ska vara möjligt att svara på dagens och morgondagens samhällsfrågor. Forskningsrön som kan svara mot aktuella behov har som absolut förutsättning både grundläggande empirisk forskning och långsiktig teori- och metodutveckling. Det är HS-forskningens särskilda uppgift att på ett innovativt och dynamiskt vis, och genom pluralism i angreppssätten, bygga upp en bred och gedigen kunskapsbas om mänskliga samhällen och kulturer. Det är just för att kunskapsuppbyggnaden pågått under lång tid och för att den vunnit kunskapen inte bara handlar om vårt eget, nutida samhälle utan inkluderar olika typer av samhällen, och variationer mellan dem i tid och rum, som vi lättare kan orientera oss i dagens föränderliga värld. Vi kan även identifiera förhållanden som ännu inte utvecklats till samhällsproblem. På så vis kan denna grundforskning omsättas i handlingsrekommendationer som ofta är av direkt nytta för samhället och medborgarna.

Globalisering, hållbar utveckling och bistånds- och säkerhetspolitik är idag några av ödesfrågorna för världens människor och regeringar. Stora delar av forskningen inom humaniora och samhällsvetenskap handlar om just dessa ting. Globalisering kan beskrivas som en samling tekniska revolutioner och sociala omvälvningar som knyter samman världens delar på nya sätt och som förvandlar nationernas ekonomiska, kulturella och politiska villkor. Samtidigt påverkas globaliseringen av rådande teknologi och av politiska, kulturella, sociala och ekonomiska förhållanden. Studiet av dessa förvandlingar och ömsesidiga beroenden sker inom humaniora och samhällsvetenskap, ty det är där kompetensen finns att analysera samhällen och kulturer som komplexa och dynamiska system.

Det gränsöverskridande världssamhället ställer människor inför allt svårare utmaningar, och ökar därmed behovet av forskning. Den teknologiska utvecklingen ställer oss inför svårbemästrade etiska och politiska problem. Här märks till exempel spänningen mellan den ökande övervakningen av medborgarna, som teknologin leder till, och medborgarnas önskan om bibehållen personlig integritet. Här märks även moraliskt utmanande frågor om vår makt över liv och död. Behov av strategisk eller tillämpad forskning dyker således hela tiden upp, men den är ständigt beroende av mer noggrann och långsiktig grundforskning. Därför är det helt avgörande att Sverige inte binder alla forskningsresurser till föregivet ”samhällsnyttiga” projekt. Den mest innovativa forskningen bedrivs inom den fria grundforskningen med dess inneboende flexibilitet och kreativitet.

HS-ämnena producerar inte bara nya kunskaper utan utbildar även människor som besitter specifika färdigheter av stor betydelse i ett demokratiskt samhälle, såsom förmåga att utöva källkritik, pröva bevis och analysera argumentation. Media behöver kritiskt granskande journalister för att kunna fullgöra sin roll väl, liksom rättsväsendet behöver jurister med förmåga att kritiskt värdera utsagor och bevis. Det är en ovärderlig tillgång för samhället om medborgare i allmänhet kan värdera information kritiskt (till exempel i krigssituationer) och ta ställning till olika påståenden (till exempel i reklamsammanhang). Att det är viktigt med en kritiskt granskande historieskrivning belyses av länder där en sådan inte tillåts finnas (senast i Ryssland). Tack vare dessa sina färdigheter har HS-forskare vunnit kunskap som varit till stor nytta för uppbyggandet av det moderna svenska välfärdssamhället, men de har även skapat underlag för en kritisk debatt om brister i detta samhälle.

För att förstå de grundläggande förändringsprocesserna i dagens samhällen krävs stora kvantitativa studier, djupa kvalitativa studier samt en förmåga till kritisk analys. De kunskaper

som tas fram inom HS-områdena har stor relevans för framtida politiska vägval och för en öppen diskussion om och utvärdering av den politik som förts. Just av detta skäl är det särskilt viktigt att forskningen får bedrivas fritt och utan politiska direktiv, dvs. att andelen uppdragsforskning inte tillåts öka på bekostnad av grundforskningen. Samtidigt är det viktigt att HS-området inte isolerar sig utan att det befinner sig i ständig dialog med sina avnämare.

Det är särskilt human- och samhällsvetenskaperna som ägnar sig åt att belysa förutsättningarna för mänsklig kommunikation och reflexion, på ett språkligt, konstnärligt och existentiellt plan. Eftersom HS-områdets kunskapsobjekt är sociala och kulturella fenomen, och eftersom sådana befunnit och befinner sig i ständig förändring, finns det ett outsinligt behov av ny kunskap på detta område. Alltså:

- All HS-forskning är en form av grundforskning. Samtidigt kännetecknas den av stor samhällsrelevans och förutsätter kritiska färdigheter och perspektiv. Den ger oss människor kunskaper om oss själva som kulturvarer och hjälper oss att orientera oss i en föränderlig värld.

2. Kunskapsspridning, kunskapsförmedling och kunskapsanvändning

Grund- och forskarutbildningen inom humaniora och samhällsvetenskap ger kompetens och erfarenhet som efterfrågas och därför resulterar i hög anställningsbarhet. Anställningsbarhet indikerar i sin tur hur väl HS-kunskapen och de specifika forskningsresultaten når ut i samhället på många olika nivåer: inom offentlig förvaltning, media, rättsväsende och skola.

Undersökningar visar att HS-forskningen spelar en mycket framträdande roll i de beslutsunderlag politiker hänvisar till och att den utgör viktig bakgrundsinformation som journalister använder. Också de experttexter och muntliga uttalanden som ligger till grund för denna spridning och användning av kunskap utgör en viktig kanal för kunskapsförmedlingen mellan HS-forskningen och dess avnämare. Härutöver arbetar ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap aktivt med uppsökande verksamhet för att kommunicera forskningens resultat.

I kraft av sin dubbla roll – att skapa unik kunskap om samhällen och kulturer, och att överbrygga och syntetisera mellan vetenskapsområden – är HS-forskningen särskilt viktig för medborgarfostran och demokratiutveckling. En välfungerande demokrati förutsätter nämligen att medborgarna besitter förmåga till kritiskt granskande. Det är därför viktigt att HS-ämnena fortsätter att föras ut i ungdomsskolan, och att deras roll i detta sammanhang snarast stärks. Detta är den tredje stora spridningsvägen.

HS understryker vikten av att med extra satsningar stödja offentlig tillgång till forskningsresultat och information genom Open Access. Det är av största intresse att tillgodose allmänhetens, forskarnas och politikernas rätt att ta del av forskningsresultat framtagna vid universitet och andra institutioner som är finansierade med allmänna medel. Open Access, dvs. fri och obegränsad tillgång till forskningsresultat vid publiceringstidpunkten, gagnar en optimal spridning av resultaten och ger dem större genomslagskraft och betydelse. På detta sätt synliggörs HS-forskningen och görs tillgänglig för kvantitativa och kvalitativa jämförelser, ett område där HS-forskningen är eftersatt. Open Access öppnar också för en internationell spridning av HS-forskningens resultat. Alltså:

- HS-forskningen är viktig och används därför i mycket stora delar av samhället; samhället behöver följaktligen fri tillgång till forskningsresultaten. Det är särskilt viktigt att stärka HS-ämnenas roll i ungdomsskolan.

3. Den vetenskapliga utvecklingen i nuläget samt brister och framtida behov beskrivs för det egna ämnesrådet

Gemensamt för många HS-ämnen är att forskningen internationaliserats, och det i flera dimensioner. Forskningsprojekten positioneras och beskrivs mestadels i ett internationellt sammanhang och i förhållande till den internationella forskningsfronten. I ökad grad rör också forskningen rent internationella problem, och mycken HS-forskning publiceras på internationellt gångbara språk. Exempel på HS-forskning som på ett framgångsrikt sätt fått en tung internationell förankring är *historisk demografi*, *genusforskning*, *välståndsforskning*, *lingvistik*, samt *forskning om kognitiva funktioner*.

Svensk forskning inom internationell politik (särskilt freds- och konfliktforskning där globaliseringens effekter, regionalisering, inbördeskrig och nya säkerhetshot står i fokus) har utvecklats starkt under de senaste åren. Forskningen har bland annat resulterat i användningen av s.k. smarta sanktioner inom FN. Politisk-filosofiska och vetenskapsteoretiska frågor har en framträdande plats i sammanhanget. Också välfärdsforskning, bl.a. forskning kring demokratifrågorna och globaliseringens effekter på de moderna välfärdsstaterna, är central inom statsvetenskaplig forskning.

Ett tilltagande intresse för globaliseringens konsekvenser för investeringar, marknader och företagens organisation är ett centralt tema inom både företagsekonomi och ekonomisk geografi. Kunskaps- och kompetensfrågornas betydelse för såväl den globala som den nationella ekonomin ägnas uppmärksamhet, men också de klyftor som uppstår mellan dynamiska storstadsregioner och de områden som inte blir delaktiga av tillväxten. Svenska forskare koordinerar till exempel ett nordiskt spetsforskningscentrum kring empirisk arbetsmarknadsekonomi, som fokuserar på jämförande studier kring socialförsäkringar, utbildning och strukturförändringar i syfte att förstå vilka utmaningar den ”nordiska modellen” ställs inför i den pågående globaliseringsprocessen.

Studiet av kognitiva funktioner har varit den akademiska psykologins huvudobjekt de senaste fyrtio åren och här står svensk forskning internationellt stark. Ett av de mest livaktiga delområdena inom psykologin är neurovetenskap, med inriktning mot studiet av den neurala basen för relationerna mellan kognitiva och affektiva funktioner (uppmärksamhet, perception, språk, minne och emotioner). Svenska forskare koordinerar bl.a. ett nordiskt spetsforskningscentrum inom detta område.

Områden som samtalsanalys, språkinlärning och tvåspråkighetsforskning röner internationellt intresse, och mycket av forskningen inom fonetik håller världsklass. Som ett exempel på högklassig forskning med samhällsrelevans kan nämnas projektet *SweDia* som har gått ut på att dokumentera språklig och framför allt dialektal variation i Sverige. Inspelningarna har gjorts på ett hundratal platser och har givit ett material som används inom många forskningsprojekt.

Svensk ungdomskulturforskning anses allmänt hålla hög klass och den utgör ett exempel på en vital diskussion mellan olika lärosäten, både nationellt och internationellt. Fältet är dessutom tvärvetenskapligt, med väsentliga bidrag från såväl sociologer som litteraturvetare och musikvetare.

Det finns ett behov av mer resurser för att skapa bättre infrastruktur inom HS-området. Sverige har särskilt goda förutsättningar för forskning om samhället, tack vare goda och gedigna samhällsdata i långa tidsperspektiv, bland annat världsunika databaser för tvillingforskning. Det finns en stark bas för jämförande forskning, speciellt på nordisk men också på internationell nivå. Särskilda medel behöver likväl anslås för att ytterligare stödja ökande inslag av internationellt jämförande forskning, bland annat genom internationell standardisering av nationella databaser. Ett internationellt samarbete kring stora databaser kräver resurser och satsningar på både forskartjänster, forskningsprojekt och utbyggd infrastruktur. Det är angeläget att Sverige tar del i detta arbete, som just nu är särskilt intensivt på europeisk nivå.

En satsning på digitalisering av information som kan ge svar på forskningsfrågor och samtidigt skapa nya sådana är mycket angelägen, samtidigt som digital tillgång till forskningsmaterialet ger möjlighet till internationellt jämförande forskning. Ett gott exempel är forskningsråden i Storbritannien som satsat mycket på humanistisk infrastruktur. Viktiga historiska källor har digitaliserats. Till exempel finns nu en sökbar online-utgåva av mer än 100 000 rättsprotokoll från London mellan åren 1674 och 1834 ¹⁾, vilken ger ett värdefullt material om människors vardagsliv. För Sveriges del finns mycket goda historiska källor som i digitaliserad form skulle möjliggöra besvarandet av viktiga forskningsfrågor. Vetenskapsrådet bör stödja en fortsatt utveckling av sådan infrastruktur.

Inom större delen av HS-området råder en monografiskultur, och i forskningen hänvisas inte bara till tidskriftsartiklar utan även i hög grad till monografier. Förhållandet är det samma i andra länder. Monografin – det genomtänkta, större arbetet – kommer sannolikt även i framtiden att spela en väsentlig roll, särskilt inom humanvetenskaperna där överblick och syntes tillmäts ett stort värde. Det är dock av största vikt att också forskningsresultaten i monografiform får en snabbare och effektivare spridning, till exempel genom Open Access-publicering. Vetenskapsrådet bör stödja detta utvecklingsarbete.

I humanistiska och samhällsvetenskapliga alster är språk och formulering ofta intimt knutna till ett kulturbundet innehåll, som det inte är trivialt att överföra till andra språk. Samtidigt kan en sådan överföring vara högsta angelägen, eftersom svensk humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning håller hög klass och dess resultat har stort intresse för forskare i andra länder. Inom vissa HS-discipliner behövs därför extra satsningar, till exempel i form av utarbetande av standardiserad internationell terminologi, stöd till språkgranskning och till internationell tidskriftspublicering. För att internationaliseringsstrategin skall bli framgångsrik krävs att språkfrågan hanteras på ett professionellt sätt. Samtidigt är det viktigt att markera att det för samhället ligger ett stort värde i att ha forskare som skriver väl och engagerat på modersmålet för medborgarna (till exempel i media). För HS-området måste därför en välfungerande *parallellspråkighet* vara målet, och detta bör präglade Vetenskapsrådets prioriteringar.

Språkkunskaper är viktiga för förmedlingen av resultat, men för flera HS-discipliner är kunskaper i främmande (och ibland ovanliga) språk dessutom en förutsättning för att forskningen över huvud taget skall kunna bedrivas. Vetenskapsrådet och

utbildningsdepartementet har ett ansvar för att det även i framtiden ska finnas unga människor med solida kunskaper i klassiska och utomeuropeiska språk.

Idag ökar ambitionerna att jämföra och evaluera forskningens kvalitet i olika länder. I motsats till exempelvis medicin och naturvetenskaperna har humaniora inte utvecklat kvantitativa indikatorer som gör det möjligt att mäta antalet publikationer eller jämföra forskningens kvalitet, dvs. skilja den mest excellenta forskningen från den ännu inte så excellenta. De bibliometriska analyser som idag görs utgår oftast från Web of Science (ISI), ett instrument som inte alls kan användas för att analysera utvecklingen inom HS-området. Det är viktigt att Vetenskapsrådet stöder och driver på arbetet med att ta fram en samlad ingång till svensk vetenskaplig publicering, som ska ge ett jämförbart underlag för redovisning och analys; en sådan tjänst har redan utvecklats och används framgångsrikt i Norge²⁾. Dessutom bör man satsa på att utveckla specifika ämnesindex och lokala ämnesvisa mätningssystem, för att på så sätt kunna mäta den egna utvecklingen och sätta den i relation till vad som presterats inom samma ämne i andra länder. Satsningar som The European Reference Index for the Humanities (ERIH) bör stödjas. Samtidigt får man inte ha en övertro på att enbart mätsystem kan öka kvaliteten på svensk forskning. Viktigare är att ha en solid grund i form av återkommande utvärderingar av forskningens resultat, välfungerande utbildningssystem och god infrastruktur. Alltså:

- Svensk HS-forskning står stark på många områden. Den behöver ytterligare stöd till infrastruktur- och internationaliseringsåtgärder, liksom till utarbetandet av ämnesspecifika kvalitetsmätningssystem.

4. Övergripande strukturella förutsättningar för att Sverige även i fortsättningen skall vara en framstående forskningsnation

Humaniora och samhällsvetenskapen har flest grundutbildningsstudenter inom högskolorna. Denna kunskapsproduktion är efterfrågad och har hög anställningsbarhet. Däremot är övergången till forskarutbildning betydligt lägre inom humaniora och samhällsvetenskap (4 resp. 3 %) än inom medicin, naturvetenskap och teknik (30, 8 respektive 11 %)³⁾. Andelen forskningsresurser räknat per akademisk lärare är också lägst på HS-området. Detta innebär att grundstudenter inom HS-området får en utbildning som är betydligt mindre forskningsanknuten än vad den är på övriga vetenskapsområden. Med tanke på den vikt som kunskaper på HS-området kan väntas få i framtiden (se inledningen) är detta besvärande. Det finns också en risk att HS-området inte förmår locka till sig de mest begåvade studenterna, som i stället väljer en annan typ av forskarbana. Det finns anledning att vara mycket uppmärksam på denna problematik. Rejält höjda ersättningsnivåer per helårsstudent är därför en mycket angelägen åtgärd.

Återväxten av unga forskare kräver dessutom strukturella satsningar i form av tydliga karriärvägar för HS-forskarna. Fakultetsresurserna bör ökas och användas så att lärare och handledare kan vara aktiva forskare. På detta sätt uppmuntras de studerande att välja en forskarkarriär. För att både män och kvinnor skall lockas, måste det finnas såväl kvinnliga som manliga förebilder inom akademien.

Det finns ett stort behov av samverkan mellan lärosätena, samt av ökad profilering och koncentration av utbildningarna. Sådana samverkans- och koncentrationsprojekt bör

genomföras i nära dialog med de berörda lärosätena. Särskild vikt bör här fästas vid var den för området nödvändiga infrastrukturen finns.

Enligt ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap är det statens ansvar att via fakultetsmedlen utveckla ett fungerande system för tjänster och karriärvägar, medan Vetenskapsrådets särskilda strategiska huvuduppgift är att stödja, konsolidera, utveckla och utvärdera den oberoende grundforskning som huvudsakligen utförs vid våra universitet och som kommer till stånd på initiativ av forskarna själva. Vetenskapsrådet tar därmed ansvar för projektmedel som fördelas i nationell konkurrens, nätverksstöd, internationaliseringsstöd (postdok i utlandet, konferensstöd) och publiceringsstöd. Av de statliga forskningsmedlen bör en ökande andel kanaliseras genom forskningsråden, i form av konkurrensutsatta medel för forskarinitierade forskningsprojekt. Samtidigt måste fakulteternas resurser förstärkas. Det är svårt för forskningsråden att ge stöd till forskningen om det inte finns en välfungerande basorganisation ute på universiteten.

Vetenskapsrådet är en av de viktigaste aktörerna i Sverige som verkar för och finansierar långsiktig kunskapsuppbyggnad. Det är dock ett stort problem att beviljningsgraden (success rate) är så låg; inom HS-området ligger den på ca 8 %. Kvaliteten på ansökningarna skulle utan vidare göra det motiverat att ha en *beviljningsgrad på 25 %*. När så inte är fallet, innebär det att Sverige inte tar tillvara de mest begåvade forskarnas fulla potential. De nya stödformer som initierats (Linné, Berzelius) har varit ett välkommet tillskott, men de kan inte dölja det faktum att det finns mycket allvarliga brister i forskningens grundförsörjning

Ett radikalt nytt inslag inom HS-området är konstnärlig forskning och utveckling. Den konstnärliga forskningen studerar de processer som ligger till grund för vår kreativa förmåga inifrån den egna verksamheten. Denna forskning är anbefalld av statsmakterna, men har långt ifrån funnit sin slutgiltiga form. Hur bra konstnärlig forskning skall se ut och bedrivas är långt ifrån självklart. Den spännande diskussionen om konstnärlig forskning är internationell och förs överallt i världen, inte bara i Sverige. På sikt är det de konstnärliga högskolornas strävan att fullt ut få skapa en egen och oberoende konstnärlig forskning om en sida av livet som genomsyrar vårt samhälle betydligt mer än människor i allmänhet föreställer sig.

En prioritering av internationellt och särskilt europeiskt forskningssamarbete (European Research Council, European Science Foundation) måste finansieras genom speciella satsningar, eftersom det inte är möjligt att ta dessa medel från den befintliga projektbudgeten. Alltså:

- Det är ytterst angeläget att beviljningsgraden för projektansökningar kan höjas inom HS-området. Samtidigt måste fakulteternas finanser stärkas, så att försörjningen av studenter, doktorander och forskare kan tillgodoses. Ersättningen per helårsstudent bör höjas kraftigt.

5. Förslag till strategisk agenda och satsningar 2009-2012

Det är nödvändigt med en ökning av medelstillelningen till humaniora och samhällsvetenskap. Beviljningsgraden till forskarinitierad forskning på området bör ökas till 25 procent (jfr avsnitt 4). Först om detta sker, kan Ämnesrådet tänka sig att stödja satsningar på prioriterad, strategisk eller programutlyst forskning. Om medel för sådana satsningar skulle

tas från den redan ansträngda grundtilldelningen, vore det inte längre meningsfullt att ha en beredningsorganisation som den nuvarande. Ämnesrådet utgår dock ifrån att denna typ av organisation, som finns i alla med Sverige jämförbara länder, skall bestå och stärkas.

För att säkerställa forskningens kvalitet är det viktigt att forskningsmedlen konkurrensutsätts. Den forskning som bedrivs skall i huvudsak vara forskarinitierad, dvs. långsiktig grundforskning som svarar på frågor som forskarna själva ställer. Eventuella programsatsningar skall därför vara tillräckligt breda för att tillåta en bottom-up-process, eftersom det är genom konkurrens som kvaliteten kan upprätthållas. De prioriteringar som görs skall grunda sig på en kunskapsbrist som identifierats inom bestämda forskningsområden, och programmen skall tas fram efter dialog mellan forskarna och de samhällsaktörer som identifierar det problem som behöver adresseras.

Ämnesrådet framhåller återigen HS-forskningens dubbla roll: dess överbryggande funktion och dess inriktning på samhällen och kulturer, och på variationer i tid och rum. Under 2009-2012 föreslås därför fokus dels på gränsöverskridande satsningar (1), dels på ett stort område där grundforskning inom humaniora och samhällsvetenskap kan kombineras i forskning av avgörande betydelse för den framtida samhällsutvecklingen (2). För att genomföra dessa satsningar behövs ökad medelstildelning. I båda fallen ter det sig helt naturligt att forskningen sker i samarbete med forskare från Europa och övriga världen.

1) Gränsöverskridanden och tvärvetenskapliga satsningar

Inom human- och samhällsvetenskaperna vinnas kunskaper och insikter som inte vinnas inom några andra discipliner. Det är nämligen bara inom HS-området som man studerar människan som en självreflekterande, beslutande och handlande kultur- och samhällsvarelse. Ofta sägs människan vara "den svaga länken" i de komplicerade system som ett modernt samhälle består av. Därför behövs mer och mångfacetterad kunskap om denna länk. Det är just genom HS-ämnenas överbryggande och syntetiserande funktion som sådan kunskap kan bli möjlig.

Globaliseringen och den allt mer komplexa teknologiska och kulturella utvecklingen skapar nya gränssytor mellan HS-området och andra vetenskapsområden. Större kunskapsvinster kan göras om kontakterna intensifieras mellan olika forskningsområden. Forskning om till exempel hälsa, klimat och energi är helt beroende av HS-forskning, bl.a. om hur människan hanterar och tar till sig den kunskap som finns och om hur kunskapen förmedlas.

- I den mån nya, specialinriktade forskningsprogram initieras bör dessa vara samordnade över disciplingränserna och fokuserade på forskning om hälsa, klimat, miljö, energi, samhälle och kultur.

2) Samhällen i global förändring

Inom området global politik är förhållandet mellan världens olika sociala skikt det avgörande nya spänningsfältet: av världens samlade befolkning är en liten andel rika eller lever i transitionsekonomier, medan en del med växlande framgång försöker komma med i den globaliserade ekonomin eller är avsiktligt alienerade. De allra flesta lever i yttersta fattigdom. Därför är frågor om hur man kan ge alla människor likartad materiell standard och tillgång till

vitale resurser som vatten av stor betydelse, särskilt som de lösningar som hittills prövats ofta misslyckats. Detta område är därmed av särskild forskningsbetydelse och inkluderar forskning om fred och konflikt, konflikters politiska ekonomi, bistånds- och säkerhetspolitik, medier och kommunikation; sociala institutioner; genusfrågor.

Det mångkulturella samhället ställer oss inför nya problem när det gäller att förebygga svåra konflikter och skapa en socialt och kulturellt hållbar utveckling. Den svenska HS-forskningen kan här bidra till att ge svar på frågor av både nationell och internationell karaktär. Djupa kunskaper om andra kulturer och inte minst religioner är här av avgörande betydelse. Fundamentalistiska hållningar kan bara förstås om vi analyserar de aktuella trosföreställningarna och deras samverkan med sociala och ekonomiska faktorer. Detta fält kräver insatser från religionsvetare, sociologer och historiker med flera.

Det finns knappast någon så genombyggd välfärdsnation som Sverige, som samtidigt möter så många nya utmaningar i välfärdsbygget. Sverige kan ta fasta på dessa hot och vända dem till fördelar om vi anslår medel för medborgarforskning. Här kan vi bli ledande, men det krävs stora satsningar på forskning om demokratiutveckling och de förändrade villkoren för politiskt deltagande, om social mobilitet, migration och integration, samt om förändrande processer i allmänhet. Denna forskning kräver insatser från många HS-discipliner. Ett exempel är forskning om faktorer som påverkar konfliktnivån i ett samhälle och om vilka insatser som behövs för att åstadkomma social läkning och återuppbyggnad efter svåra konflikter.

Sverige kan i kraft av sin långvariga forskning och historiskt djupgående registerdata fungera som empiriskt fält för internationell samhällsforskning. Forskning om socialt beteende och sociala attityder sker på internationell komparativ nivå kring stora databaser som European Social Survey och World Value Survey.

Historieforskningen och arkeologin bidrar till att nyansera gängse och ofta förenklade uppfattningar av samhällena i det förflutna, och ger ett jämförande perspektiv på de förändringar som sker i dagens samhällen. Ett exempel är den arkeologiska bronsåldersforskningen som har kunnat påvisa en form av globalisering långt före vår tids globalisering, det vill säga förekomsten av stor rörlighet och mycket kontakter över stora geografiska områden, vilket i sin tur främjat samhällsförändring.

Studiet av samhällen i global förändring omfattar även forskning om kommunikationsteknologin och det nya medielandskapet, där Internet förändrat inte bara mediebranschen utan även människors vardagliga kommunikationsmönster på ett genomgripande sätt. Genom att nya röster kommer till tals förändras också villkoren för politik och opinionsbildning. Det är knappast en överdrift att påstå att medie- och kultursektorn är den snabbast växande i den globala informationsekonomin. Mobiltelefoner och Internet används inte bara i västvärlden utan väl så mycket i det som tidigare kallades tredje världen. Här finns det ett stort behov av forskning, där inte minst de estetiska vetenskaperna och konstnärlig forskning kan ge viktiga bidrag.

Det är viktigt att betona kulturresursernas roll och betydelse i samhällsbyggandet. Medborgarnas mer eller mindre aktiva användning av fiktion, dvs. av litteratur, drama, konst med mera, är ett viktigt exempel på detta. Att sådan existentiell och självreflekterande verksamhet är betydelsefull manifesteras både genom dess förmåga att uttrycka och påverka samhällseliga värderingar och genom de stora värden den omsätter på marknaden, vilket i sin

tur får påtagliga effekter på ekonomins reglering. Här finns ett forskningsfält som har framtiden för sig och som kräver insatser från många forskningsområden, såsom de estetiska vetenskaperna inklusive konstnärlig forskning, psykologi, historia med flera.

Betydelsefull är också den redan internationellt framgångsrika svenska forskningen inom lingvistik och språkforskning (tvåspråkighet, mångspråkighet). Språk och språkanvändning är samhällets viktigaste infrastruktur; goda språkkunskaper ger tillgång till det demokratiska systemet och stärker människors identitet. På så vis underlättas integration och aktivt deltagande i samhället.

Humaniora sysslar i mycket högre grad än andra vetenskaper med att reflektera över språkets, konstens, kulturens och den historiska medvetenhetens roll för samhällets utformning och förvandlingar. Detta sker både genom ett fortsatt utforskande av det förflutna, dess dokument och deras innebörd i nuet *och* genom ett känsligt och kritiskt studium av aktuella fenomen och tendenser. För att förstå hur kulturer utvecklas och förvandlas behöver vi forskare som kan läsa och uttolka runstenar och latinska eller tokhariska dokument från vårt förflutna lika mycket som vi behöver litteraturvetare, historiker och sociologer som besitter gedigen professionell kompetens för att uttolka samtiden. Sådan forskning är oundgänglig i alla civiliserade samhällen.

- En satsning på forskning om samhällen i global förändring har goda utsikter att ge avkastning i form av högkvalitativa resultat av stor internationell betydelse. Sådana resultat kan bidra till att lösa många av dagens akuta samhällsproblem, men de kan även visa hur människor har hanterat likartade problem i andra tider och miljöer. De ökar slutligen vår förståelse av människans behov av orientering och estetisk reflektion.

1) <http://www.oldbaileyonline.org/>

2) Gunnar Sivertsen (2007). Bibliometri för (eller imod?) humaniora. Magasinet Humaniora, nr. 2, maj 2007. Forskningsrådet för Kultur og Kommunikation, Forsknings- og Innovationsstyrelsen, Danmark.

<http://fist.dk/site/forside/publikationer/2007/magasinet-humaniora-nr-2-2007/magasinet-humaniora-2-2007.pdf>

Se också t.ex.: ”Många poänger med norsk bibliometri” i Forska 2007 nr 2. <http://forska.vr.se>

3) Leif Lindberg, Ulla Riis och Charlotte Silander (2005). Akademiens olika världar. Högskoleverket, Rapport 2005:53R